

รายงานคู่ขนานการปฏิบัติตามอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ
(Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women: CEDAW)
โดย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.)
เสนอต่อคณะกรรมการ CEDAW ประกอบการพิจารณารายงานของประเทศไทย ฉบับที่ 8 (2564 – 2568)

บทนำ (Introduction)

1. คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) ในฐานะองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและสถาบันสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ได้จัดทำรายงานคู่ขนานการปฏิบัติตามอนุสัญญา CEDAW เพื่อสะท้อนสถานการณ์ ความท้าทาย และเสนอแนะต่อรัฐในการคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิของผู้หญิงและความเสมอภาคทางเพศ โดยผ่านกระบวนการปรึกษาหารือร่วมกับภาครัฐ ภาคประชาสังคม ภาควิชาการ และผู้เชี่ยวชาญ ประกอบกับข้อมูลจากการทำงานของ กสม. ระหว่างปี 2564 – 2568 และงานทางวิชาการที่เผยแพร่เป็นการทั่วไป (ข้อมูล ณ วันที่ 28 มีนาคม 2568)

2. ไทยมีพัฒนาการในการจัดการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ และส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศหลายประการ อาทิ การประกันสิทธิในการสมรสของผู้มีความหลากหลายทางเพศ การปรับแก้เกณฑ์อายุขั้นต่ำในการสมรสเป็น 18 ปี และการให้สิทธิยุติการตั้งครรภ์โดยปลอดภัย นอกจากนั้น หน่วยงานภาครัฐกำลังพิจารณาแก้ไขและตรากฎหมายหลายฉบับเพื่อส่งเสริมสิทธิผู้หญิงและความเท่าเทียมทางเพศ อาทิ พ.ร.บ. ความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในส่วนของการปฏิบัติต่อผู้เสียหายและพยานในคดีทางเพศ ร่าง พ.ร.บ. คุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว (ฉบับที่ ..) พ.ศ. และ ร่าง พ.ร.บ. จัดการเลือกปฏิบัติต่อบุคคล พ.ศ.

3. ระหว่างปีงบประมาณ 2564 – 2567 กสม. ได้รับเรื่องร้องเรียนการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิผู้หญิงและการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ 199 เรื่อง จากเรื่องร้องเรียนทั้งหมด 3,662 เรื่อง (ร้อยละ 5.4) เป็นเรื่องร้องเรียนจากผู้ร้องที่เป็นผู้หญิง 940 เรื่อง (ร้อยละ 25.6) และจากผู้มีความหลากหลายทางเพศ 450 เรื่อง (ร้อยละ 12.2) กรณีที่ร้องเรียน อาทิ การคุกคามทางเพศในสถานศึกษาและที่ทำงาน การจับกุมพนักงานบริการทางเพศโดยมิชอบ การจับกุมและสอบสวนผู้ต้องหาที่เป็นผู้มีความหลากหลายทางเพศไม่เหมาะสม การไม่มีมีห้องน้ำสาธารณะสำหรับผู้มีความหลากหลายทางเพศ และการจำกัดสิทธิผู้หญิงข้ามเพศ

ข้อห่วงกังวลและข้อเสนอแนะที่สำคัญ (Principal Areas of Concern and Recommendation)

กรอบกฎหมายและกลไกที่เกี่ยวข้อง (Legislative and Institutional Framework)

4. พ.ร.บ. ความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 ซึ่งเป็นกฎหมายที่มุ่งจัดการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ ยังกำหนดให้การปฏิบัติตามหลักการทางศาสนาหรือเพื่อความมั่นคงของประเทศ ไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ ซึ่งอาจถูกหยิบยกเป็นข้ออ้างในการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ นอกจากนั้น การร้องเรียนต่อคณะกรรมการวินิจฉัยการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ (วลพ.) ต้องปรากฏความเสียหายแก่บุคคลก่อน และต้องมีผู้เสียหายร้องเรียน โดยคณะกรรมการฯ ไม่สามารถหยิบยกเรื่องขึ้นพิจารณาเองได้

5. **ข้อเสนอแนะ** รัฐควรยกเลิกข้อยกเว้นตามมาตรา 17 วรรคสอง ของ พ.ร.บ. ความเท่าเทียมระหว่างเพศฯ และให้อำนาจแก่ วลพ. ในการหยิบยกเรื่องขึ้นพิจารณาเอง และให้บุคคลที่ไม่ใช่ผู้เสียหายสามารถยื่นเรื่องร้องเรียนได้ รวมทั้งควรเร่งตรากฎหมายกลางว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อบุคคล เพื่อประกันไม่ให้มีการเลือกปฏิบัติอย่างครอบคลุม (comprehensive anti-discrimination law) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุที่ทับซ้อนในหลายมิติ (intersectionality)

การเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรม (Access to Justice)

6. **ผู้หญิงและผู้หญิงที่มีความเปราะบางทับซ้อนมีอุปสรรคในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม** เนื่องจากจำนวนพนักงานสอบสวนหญิงไม่เพียงพอ ปัจจุบันมีเพียง 763 คน จากพนักงานสอบสวนทั้งหมด 11,607 คน (ร้อยละ 6.5) เจ้าหน้าที่บางส่วนขาดความตระหนักถึงความละเอียดอ่อนทางเพศ ใช้วาจาหรือคำถามไม่เหมาะสมต่อผู้เสียหาย มีการตรวจค้นที่รุกล้ำเนื้อตัวร่างกายเกินสมควร รวมทั้งสถานที่รับแจ้งเหตุหรือสอบสวนความผิดเกี่ยวกับเพศไม่เป็นสัดส่วนเหมาะสม อาทิ การสอบสวนในที่เปิดเผยซึ่งสร้างความอับอายแก่ผู้เสียหาย นอกจากนี้ การปฏิบัติต่อผู้หญิงพิการทางการได้ยินและทางสติปัญญา และกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศในบางกรณี มีการใช้วาจาในลักษณะคุกคามทางเพศหรือในเชิงเกลียดชัง และสัมผัสร่างกายอย่างไม่เหมาะสม มีการควบคุมตัวบุคคลข้ามเพศในห้องเดียวกับผู้ชาย ปัญหาส่วนหนึ่งเกิดจากทัศนคติของเจ้าหน้าที่ ระเบียบและแนวทางปฏิบัติที่ไม่คำนึงถึงความละเอียดอ่อนทางเพศอย่างเพียงพอ โดยเฉพาะการค้นและควบคุมตัวบุคคลข้ามเพศ และวิธีการสอบปากคำคนพิการ

7. **ข้อเสนอแนะ** รัฐควรเพิ่มพนักงานสอบสวนหญิง ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่และกำหนดระเบียบและแนวปฏิบัติที่คำนึงถึงความละเอียดอ่อนต่อเพศภาวะ (gender sensitivity) และลักษณะเฉพาะของผู้เสียหายและพยายามให้ชัดเจน รวมถึงจัดสถานที่สำหรับรับแจ้งความและควบคุมตัวในสถานีดำรวจให้เหมาะสมตามลักษณะของเพศสภาพ ตลอดจนกำหนดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนสำหรับการสอบสวนคนพิการ รวมถึงการจัดให้มีจิตแพทย์/นักจิตวิทยาสำหรับการสอบสวนคนพิการทางสติปัญญา

8. **ผู้หญิงในสถานที่คุมขัง** จำนวนสถานที่คุมขังที่มีผู้ต้องขังหญิงเกินความจุมีมากถึงร้อยละ 46 จากจำนวนเรือนจำ/ทัณฑสถานทั้งหมด¹ และมีการกักขังมารดาที่เด็กอยู่กับผู้ต้องขังหญิงอื่นในสถานกักตัวคนเข้าเมือง ซึ่งมีสภาพแออัดและไม่ถูกสุขลักษณะ นอกจากนั้น แม้กรมราชทัณฑ์จะดำเนินการตามแนวทางการยุติการตั้งครรภ์ตามข้อบังคับและประกาศของหน่วยงานสาธารณสุข พร้อมทั้งกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงาน (Standard Operating Procedures: SOPs) สำหรับดูแลบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศ แต่ยังมีรายงานจากภาคประชาสังคมหลายกรณีว่า หญิงตั้งครรภ์ในเรือนจำได้รับคำปรึกษาและส่งต่อไปยังโรงพยาบาลเพื่อยุติการตั้งครรภ์ล่าช้า การบริการฮอร์โมนสำหรับผู้ต้องขังข้ามเพศไม่ครอบคลุมทุกสถานที่คุมขัง ข้อบังคับการแต่งกายของผู้ต้องขังที่มีสรีระเป็นหญิงที่ไม่เหมาะสม และเรือนจำบางแห่งไม่ได้จัดสรรพื้นที่นอนและอาบน้ำของบุคคลข้ามเพศไว้เฉพาะแยกจากผู้ต้องขังชาย นอกจากนั้น จากการตรวจเยี่ยมของ กสม. พบว่าห้องควบคุมผู้ต้องขังในสถานีดำรวจบางแห่งไม่แยกประเภทผู้ต้องขังระหว่างชาย หญิง และผู้มีความหลากหลายทางเพศ

¹กรมราชทัณฑ์, “รายงานแสดงสภาพความแออัดของผู้ต้องขังในเรือนจำ/ทัณฑสถาน ณ วันที่ 5 มีนาคม 2568,” สืบค้นจาก http://www.correct.go.th/rt103pdf/crowded_pdf.php?filename=2025_2025-03-05, เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2568.

9. ข้อเสนอแนะ รัฐควรลดการใช้โทษอาญา เนื่องจากการใช้โทษอาญามากเกินความจำเป็นเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เรือนจำแออัด ประกันว่าหญิงตั้งครรภ์ในสถานที่คุมขังสามารถเข้าถึงบริการยุติการตั้งครรภ์ได้อย่างรวดเร็วและเหมาะสม จัดสถานที่คุมขังให้มีการแยกกลุ่มบุคคลตามคุณลักษณะที่แตกต่างกัน อาทิ ผู้หญิง บุคคลข้ามเพศ หญิงที่ต้องเลี้ยงดูบุตร รวมถึงประกันว่าสถานที่คุมขังได้รับรองสิทธิในการแต่งกายตามเพศสภาพ และผู้ต้องขังข้ามเพศสามารถเข้าถึงการใช้ฮอร์โมนเพศ

ความรุนแรงด้วยเหตุแห่งเพศต่อผู้หญิง (Gender-Based Violence against Women)

10. พ.ร.บ. คุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 ไม่ได้มุ่งคุ้มครองผู้เสียหายจากการที่กำหนดให้การใช้ความรุนแรงในครอบครัวเป็นความผิดที่ยอมความได้ และให้มีกระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อระงับข้อพิพาทในทุกขั้นตอน ทำให้บางกรณีเจ้าหน้าที่ไม่รับแจ้งความและโน้มน้าวให้มีการไกล่เกลี่ยยอมความ ประกอบกับทัศนคติทางวัฒนธรรม แรงกดดันทางสังคม และการพึ่งพาทางเศรษฐกิจต่อผู้กระทำรุนแรง ทำให้ผู้เสียหายบางส่วนไม่นำเรื่องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ปัญหาความรุนแรงมักจบลงด้วยการไกล่เกลี่ยผ่านผู้นำชุมชนหรือผู้นำศาสนาซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย ทำให้ผู้หญิงอาจไม่ได้รับความเป็นธรรม นอกจากนี้ยังมีข้อจำกัดอื่น เช่น ระยะเวลาแจ้งความร้องทุกข์จำกัดเพียง 3 เดือน เจ้าหน้าที่บางส่วนยังขาดความเข้าใจกฎหมายทำให้ไม่มีการนำมาตรการคุ้มครองชั่วคราวผู้ถูกกระทำมาใช้ และกฎหมายไม่มีบทบัญญัติที่ให้มีการออกมาตรการป้องกันหากมีเหตุควรเชื่อได้ว่าจะมีการกระทำผิดหรือกระทำผิดซ้ำในอนาคต หรือที่ให้มีการปรับลดโทษต่อบุคคลที่กระทำผิดเนื่องจากเคยถูกกระทำรุนแรงมาก่อน (Battered person syndrome) อีกทั้งสถิติและการเก็บข้อมูลของแต่ละหน่วยงานไม่สอดคล้องกัน สะท้อนถึงความท้าทายในการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน รวมถึงยังไม่มีกรอบทางกฎหมายและมาตรการดูแลผู้เสียหายที่มีลักษณะเฉพาะ อาทิ ผู้หญิงข้ามชาติที่ทำงานโดยไม่มีใบอนุญาตซึ่งไม่กล้าแจ้งความหรือขอความช่วยเหลือ เนื่องจากกลัวว่าอาจถูกดำเนินคดีและถูกส่งตัวกลับประเทศต้นทาง

11. ข้อเสนอแนะ รัฐควรแก้ไขให้การกระทำความรุนแรงในครอบครัวเป็นความผิดที่ยอมความไม่ได้ ขยายระยะเวลาแจ้งความร้องทุกข์ กำหนดมาตรการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้กระทำรุนแรงเพื่อไม่ให้กระทำผิดซ้ำ และให้ Battered person syndrome เป็นเหตุบรรเทาโทษได้ รวมถึงประกันว่าจะมีมาตรการคุ้มครองผู้เสียหายเป็นการชั่วคราวและป้องกันเหตุที่อาจจะเกิดในอนาคต ตลอดจนปรับปรุงระเบียบและแนวทางปฏิบัติงานเกี่ยวกับคดีความรุนแรงในครอบครัวให้มีรูปแบบและขั้นตอนที่ชัดเจน เป็นระบบ และมีมาตรฐานเดียวกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ

12. ความผิดที่เกี่ยวข้องกับการคุกคามทางเพศ กฎหมายอาญายังไม่ครอบคลุมลักษณะการคุกคามทางเพศหลายลักษณะ อาทิ การเฝ้าติดตามในเชิงคุกคาม (stalking) และ child grooming ซึ่งอาจเข้าข่ายเพียงความผิดฐานก่อความเดือดร้อนรำคาญและมีความผิดหลัโทษ กรณีการคุกคามทางเพศในการทำงาน กฎหมายคุ้มครองแรงงานห้ามผู้มีอำนาจบังคับบัญชาเหนือลูกจ้างกระทำการล่วงเกิน คุกคาม หรือก่อความเดือดร้อนรำคาญทางเพศต่อลูกจ้าง แต่ไม่ครอบคลุมกรณีการกระทำระหว่างลูกจ้างด้วยกัน นอกจากนั้น แม้จะมีหลักเกณฑ์ที่กำหนดให้หน่วยงานรัฐพิจารณาให้ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้มีความรู้ความเข้าใจในมิติทางเพศร่วมใน

กระบวนการสอบสวนข้อเท็จจริงและการดำเนินการทางวินัยกรณีเกิดการคุกคามทางเพศในหน่วยงานรัฐ แต่มีข้อกังวลว่าหน่วยงานรัฐอาจยังไม่ได้ดำเนินการตามแนวทางดังกล่าวอย่างจริงจัง

13. ข้อเสนอแนะ รัฐควรแก้ไขประมวลกฎหมายอาญาให้การคุกคามทางเพศครอบคลุมลักษณะการกระทำ ความผิดในรูปแบบใหม่ ๆ กำหนดมาตรการคุ้มครองผู้ถูกระทำจากพฤติกรรมที่อาจเกิดความเสี่ยงขึ้นในอนาคต แก้ไขช่องว่างทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองผู้ถูกคุกคามทางเพศในการทำงานระหว่างลูกจ้างด้วยกัน และประกันว่าการตรวจสอบข้อเท็จจริงและการดำเนินการใด ๆ ที่เกี่ยวข้องต้องคำนึงถึงความปลอดภัยอ่อนทางเพศ และไม่ตีตราผู้เสียหาย และมีผู้เชี่ยวชาญหรือผู้มีความเข้าใจในมิติทางเพศร่วมตรวจสอบด้วย

การมีส่วนร่วมทางการเมืองและกิจการสาธารณะ (Participation in political and public life)

14. สัดส่วนของผู้หญิงในตำแหน่งสำคัญทางการเมืองและการตัดสินใจเชิงนโยบายอยู่ในระดับต่ำ โดยมีผู้หญิงดำรงตำแหน่งทางการเมืองคิดเป็นเพียงร้อยละ 20² และไม่มีผู้หญิงที่มีอัตลักษณ์ทับซ้อน อาทิ ผู้หญิงพิการ ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ในหน่วยงานภาครัฐ อัตราส่วนผู้หญิงในตำแหน่งประเภทอำนวยการมีเพียงหนึ่งในสาม และประเภทบริหารเพียงหนึ่งในสี่ องค์การอิสระบางองค์กรไม่มีสัดส่วนของผู้หญิงเลยหรือมีค่อนข้างน้อย โดย กสม. เป็นองค์กรที่มีสัดส่วนผู้หญิงมากที่สุด สำหรับระดับท้องถิ่น อัตราส่วนผู้หญิงในตำแหน่งบริหารมีเพียงร้อยละ 11.86 ส่วนภาคเอกชนมีผู้หญิงในระดับบริหารร้อยละ 40 ทั้งนี้ หลายภาคส่วนเห็นว่าไทยอาจต้องกำหนดมาตรการพิเศษชั่วคราว (temporary special measures) เพื่อเพิ่มสัดส่วนผู้หญิงในตำแหน่งทางการเมืองและงานบริหารกิจการสาธารณะ

15. ข้อเสนอแนะ รัฐควรกำหนดมาตรการพิเศษชั่วคราวเพื่อเพิ่มสัดส่วนผู้หญิงในตำแหน่งทางการเมืองและตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเชิงนโยบายสาธารณะ และมีกระบวนการที่ประกันว่าจะมีการคำนึงถึงมิติทางเพศในการจัดทำนโยบายสาธารณะ รวมถึงการจัดสรรงบประมาณเพื่อสร้างความเสมอภาคในมิติหญิงชาย และกระจายทรัพยากรอย่างทั่วถึง รวมถึงพิจารณาผลกระทบในมิติทางเพศในสถานการณ์ต่าง ๆ

16. นักปกป้องสิทธิมนุษยชนหญิงในหลายจังหวัดถูกข่มขู่คุกคาม ทำร้ายร่างกาย กีดกันเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และถูกดำเนินคดีจากการเคลื่อนไหว อาทิ กรณีข่มขู่ผู้คัดค้านเหมืองแร่ที่จังหวัดขอนแก่น และนักปกป้องสิทธิมนุษยชนด้านที่ดินในจังหวัดสุราษฎร์ธานี กรณีฟ้องร้องดำเนินคดีนักปกป้องสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสถาบันการเงินชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งหลายกรณีมีลักษณะเข้าข่ายเป็นการดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมของสาธารณชน (SLAPP) หรือสร้างภาระทางคดีแก่นักปกป้องสิทธิมนุษยชนเกินสมควร รวมถึงการสลายการชุมนุมเครือข่ายจะนะรักษ์ถิ่นซึ่งผู้ชุมนุมส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงที่เรียกร้องการแก้ไขปัญหาโครงการนิคมอุตสาหกรรมจะนะ กรณีหน่วยงานความมั่นคงของรัฐจัดทำสื่อที่ด้อยค่า

² ตำแหน่งทางการเมืองในที่นี้ ได้แก่ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา คณะรัฐมนตรี และข้าราชการการเมือง ที่มา: สภาผู้แทนราษฎร, “รายชื่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชุดที่ 26,” สืบค้นจาก <https://web.parliament.go.th/view/1/mpconnect/TH-TH>, เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2567 วุฒิสภา, “สมาชิกวุฒิสภา” สืบค้นจาก

<https://www.senate.go.th/view/1/%E0%B8%AA%E0%B8%A1%E0%B8%B2%E0%B8%8A%E0%B8%B4%E0%B8%81%E0%B8%A7%E0%B8%B8%E0%B8%92%E0%B8%B4%E0%B8%AA%E0%B8%A0%E0%B8%B2/TH-TH>, เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2567; สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, “การแต่งตั้งข้าราชการการเมือง,” สืบค้นจาก https://www.soc.go.th/?page_id=538, เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2567.

นักปกป้องสิทธิมนุษยชนในพื้นที่ภาคใต้ และกรณีนักกิจกรรมทางการเมืองถูก Pegasus Spyware เจาะเข้าระบบโทรศัพท์เคลื่อนที่เพื่อสอดแนมข้อมูล

17. ข้อเสนอแนะ รัฐควรปรับปรุงกฎหมายเพื่อป้องกัน SLAPP และเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคดีที่มีลักษณะเป็นการฟ้องเพื่อปิดกั้นการแสดงความคิดเห็นให้แก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะผู้พิพากษา อัยการ ตำรวจ รวมทั้งภาคธุรกิจที่มักใช้มาตรการดังกล่าว

การทำงาน (Employment)

18. กฎหมายคุ้มครองแรงงานให้สิทธิแรงงานหญิงลาคลอดไม่เกิน 98 วัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับข้อเสนอแนะขององค์การแรงงานระหว่างประเทศที่กำหนดไว้อย่างน้อย 126 วันหรือ 18 สัปดาห์ ประกอบกับแรงงานชายในภาคเอกชนที่เป็นสามีหรือคู่สมรสไม่มีสิทธิลาช่วยดูแลภรรยาที่คลอดบุตร นอกจากนี้ ยังไม่มีกฎหมายที่กำหนดให้นายจ้างต้องจัดให้มีสถานที่ที่เหมาะสมเพื่อให้ลูกจ้างหญิงสามารถให้นมบุตรในที่ทำงานซึ่งจะช่วยส่งเสริมการสร้างสมดุลระหว่างการงานกับการเลี้ยงดูบุตรได้มากยิ่งขึ้น

19. ข้อเสนอแนะ รัฐควรปรับปรุงกฎหมายคุ้มครองแรงงานเพื่อลดอุปสรรคและภาระของผู้หญิงในการเลี้ยงดูบุตร โดยเฉพาะขยายเวลาสิทธิลาคลอดเป็นอย่างน้อย 126 วัน และเพิ่มสิทธิแก่สามีหรือคู่สมรสให้สามารถลาช่วยเลี้ยงดูบุตรทั้งในภาครัฐและเอกชน เพื่อให้ผู้ชายมีบทบาทในครอบครัวมากขึ้นและลดภาระของฝ่ายหญิง รวมทั้งให้นายจ้างจัดสถานที่และอุปกรณ์ในสถานประกอบการเพื่ออำนวยความสะดวกการให้นมบุตร

20. กสม. ยังคงได้รับเรื่องร้องเรียนกรณีสถานประกอบการให้ลูกจ้างรวมทั้งลูกจ้างหญิงตรวจเชื้อ HIV ก่อนรับเข้าทำงาน และปฏิเสธรับบุคคลที่ติดเชื้อ HIV เข้าทำงาน ซึ่งแม้จะมีประกาศจากหน่วยงานของรัฐไม่ให้นายจ้างให้ผู้สมัครงานตรวจหาเชื้อ HIV แต่สถานประกอบการหลายแห่งไม่ทราบเรื่องดังกล่าว นอกจากนี้ ยังมีการห้ามบุคคลที่มีเชื้อ HIV เข้ารับราชการในหน่วยงานกองทัพและตำรวจ

21. ข้อเสนอแนะ รัฐควรยกเลิกคุณสมบัติต้องห้ามของผู้ติดเชื้อ HIV ในการเข้ารับราชการทหารและตำรวจ และเร่งทำความเข้าใจแก่สถานประกอบการอย่างทั่วถึงเพื่อไม่ให้เกิดการมีเชื้อ HIV เป็นเงื่อนไขในการจ้างงาน

22. พนักงานบริการ (sex worker) ยังไม่ได้รับการยอมรับทางกฎหมายในฐานะอาชีพ การกำหนดความผิดตาม พ.ร.บ. ป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2539 ส่งผลให้พนักงานบริการไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน ขาดมาตรการคุ้มครอง ช่วยเหลือ หรือจัดสวัสดิการดูแล รวมทั้งเป็นช่องทางแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบจากเจ้าหน้าที่รัฐ ตลอดจนมีการจับกุมพนักงานบริการในฐานะความผิดที่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นความผิดทางพินัยและต้องชำระค่าปรับ เนื่องจากเจ้าหน้าที่ยังไม่ทราบถึงการปรับเปลี่ยนของกฎหมาย

23. ข้อเสนอแนะ รัฐควรยกเลิก พ.ร.บ. ป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2539 เพื่อให้ไม่เกิดความผิดอาญา มีเสรีภาพในการประกอบอาชีพ และเข้าถึงสิทธิต่าง ๆ ได้เช่นเดียวกับอาชีพอื่น ๆ ในสังคม

การเข้าถึงสิทธิในสุขภาพและอนามัยเจริญพันธุ์ (Health and Reproductive Health)

24. อุปสรรคในการเข้าถึงบริการยุติการตั้งครรภ์โดยปลอดภัย ได้แก่ จำนวนสถานบริการไม่เพียงพอ สถานบริการสาธารณสุขของรัฐบางแห่งปฏิเสธไม่ให้บริการโดยกำหนดเงื่อนไขที่ไม่ได้อยู่ในกฎหมาย อาทิต้อง

ให้ผู้ปกครองหรือคู่สมรสรับรอง บางสถานบริการให้บริการระยะตั้งครรภ์ที่ต่ำกว่ากฎหมายกำหนด ตลอดจนปฏิเสธการส่งต่อไปยังสถานบริการอื่น ส่งผลให้หญิงตั้งครรภ์ได้รับบริการล่าช้าและอายุครรภ์อาจเกินระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด อีกทั้งประชาชนยังไม่ทราบข้อมูลสถานพยาบาลที่ให้บริการและสิทธิได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่าย เนื่องจากขาดการประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึงและบางสถานบริการไม่ต้องการให้ประกาศว่าตนให้บริการยุติตั้งครรภ์

25. ข้อเสนอแนะ รัฐควรจัดให้มีสถานพยาบาลที่ให้บริการยุติการตั้งครรภ์อย่างน้อยจังหวัดละ 1 แห่ง และประกันว่าหากปฏิเสธการให้บริการจะมีการส่งต่อไปยังสถานที่ให้บริการในระยะเวลาที่เหมาะสม รวมทั้งประกันว่าสถานบริการต่าง ๆ ต้องไม่กำหนดเงื่อนไขการรับบริการเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด พร้อมทั้งประชาสัมพันธ์ข้อมูลการรับบริการยุติการตั้งครรภ์โดยปลอดภัยอย่างทั่วถึง

26. ไทยมีพัฒนาการที่ดีในการลดอัตราการเสียชีวิตของมารดา อย่างไรก็ตาม ในปี 2567 สาเหตุสำคัญของการเสียชีวิตของมารดาจากความล่าช้าของการส่งต่อผู้ป่วยเร่งด่วนไปยังโรงพยาบาลที่มีประสิทธิภาพในการรักษาสูงกว่าเนื่องจากกระบวนการส่งต่อมีความยุ่งยากหลายขั้นตอน (ร้อยละ 45) ความล่าช้าในการพบแพทย์ของหญิงตั้งครรภ์ เนื่องจากขาดความรู้ในการสังเกตความเสี่ยงด้วยตนเองโดยไม่ทราบว่าตนเองมีอาการที่ต้องได้รับการดูแลจากแพทย์ (ร้อยละ 40) และความล่าช้าจากการคมนาคมที่ไม่สะดวกในพื้นที่ห่างไกล ทำให้มีอุปสรรคในการเข้ารับบริการดูแลครรภ์อย่างต่อเนื่อง (ร้อยละ 15)³

27. ข้อเสนอแนะ รัฐควรให้ความรู้แก่ผู้หญิงและครอบครัวเพื่อให้สามารถประเมินสุขภาพขณะตั้งครรภ์เบื้องต้น รวมถึงความเสี่ยงต่อสุขภาพจากอาการต่าง ๆ มีระบบให้คำปรึกษาและติดตามการตั้งครรภ์ที่เหมาะสมกับบริบททางวัฒนธรรมและความละเอียดอ่อนทางเพศ ปรับปรุงขั้นตอนการส่งต่อระหว่างสถานพยาบาลให้รวดเร็วยิ่งขึ้น และจัดให้มีระบบให้คำปรึกษาของแพทย์ระหว่างสถานพยาบาลที่มีประสิทธิภาพเพื่อลดความจำเป็นในการส่งต่อผู้ป่วย

28. พ.ร.บ. คຸ່ມครองเด็กที่เกิดโดยอาศัยเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ทางการแพทย์ พ.ศ. 2558 กำหนดให้เฉพาะบุคคลที่มีความสัมพันธ์ทางสายโลหิตเป็นผู้ตั้งครรภ์แทนซึ่งเป็นเรื่องยาก จึงเอื้อให้เกิดการจัดหาหญิงตั้งครรภ์แทนผิดกฎหมายจำนวนมาก ประกอบกับประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจกฎหมายดังกล่าว อีกทั้งผู้หญิงรับจ้างมักเป็นกลุ่มที่ยากจนจึงไม่มีทางเลือกในการประกอบอาชีพมากนัก และพบว่ามิใช่หารับจ้างในช่องทางออนไลน์อย่างแพร่หลายโดยไม่มีการควบคุมหรือจัดการอย่างจริงจัง นอกจากนั้น ยังไม่มีมาตรการคัดกรองและคຸ່ມครองหญิงที่รับตั้งครรภ์ที่อาจเป็นเหยื่อจากขบวนการจัดหาผู้รับตั้งครรภ์แทนโดยผิดกฎหมาย และไม่มีมาตรการหากหญิงที่รับตั้งครรภ์แทนผิดกฎหมายเกิดอันตรายหรือภาวะแทรกซ้อนขณะตั้งครรภ์ ซึ่งไม่สามารถเรียกร้องค่ารักษาพยาบาลหรือการช่วยเหลือใด ๆ จากผู้ว่าจ้างได้

29. ข้อเสนอแนะ รัฐควรแก้ไข พ.ร.บ. คຸ່ມครองเด็กที่เกิดโดยอาศัยเทคโนโลยีฯ โดยคำนึงถึงสุขภาวะและให้การคຸ່ມครองเด็กและหญิงที่รับตั้งครรภ์แทน โดยเฉพาะหญิงที่อาจเป็นเหยื่อของขบวนการรับตั้งครรภ์แทนที่ผิด

³ กลุ่มอนามัยมารดาและเด็กปฐมวัย กรมอนามัย, “วิเคราะห์สถานการณ์การตายมารดาของประเทศไทย ปีงบประมาณ 2567,” สืบค้นจาก https://hp.anamai.moph.go.th/web-upload/4xceb3b571ddb70741ad132d75876bc41d/tinymce/OPDC/OPDC2568F/IDC32/OPDC2568_IDC3-2_01-1.pdf, เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2568 และ ชัยวัฒน์ พัฒนาพิศาลศักดิ์, “ปัญหาการเสียชีวิตของมารดาในสามจังหวัด ชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่ปี 2561 – 2566,” วารสารวิชาการสาธารณสุข ปีที่ 32 ฉบับที่ 6, 2566.

กฎหมาย ตลอดจนเผยแพร่ประชาสัมพันธ์กฎหมายที่เกี่ยวข้องแก่ประชาชน และเฝ้าระวังการโฆษณาการรับตั้งครรภ์แทนในแพลตฟอร์มออนไลน์ต่าง ๆ อย่างจริงจัง

การเข้าถึงการศึกษา (Education)

30. แม้จะมีการประกาศใช้ พ.ร.บ.การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2559 เพื่อประกันว่านักเรียนและนักศึกษาที่ตั้งครรภ์ระหว่างเรียนจะยังคงศึกษาต่อในสถาบันเดิมได้ แต่ในปี 2567 พบผู้หญิงอายุระหว่าง 10 - 19 ปีที่ตั้งครรภ์ กลับเข้าเรียนต่อทั้งในระบบและนอกระบบน้อยกว่ากึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 47.4) โดยกลุ่มที่ไม่ได้เรียนต่อ (ร้อยละ 52.6) ไม่ได้ทำงานมากถึงร้อยละ 21.9 ทั้งนี้ จำนวนผู้ตั้งครรรค์ดังกล่าวเป็นการตั้งครรรค์โดยไม่ตั้งใจมากถึงร้อยละ 59.9 โดยมีร้อยละ 21.6 ไม่ได้คุมกำเนิดเพราะไม่รู้วิธี⁴ แสดงให้เห็นว่าถึงการศึกษาความรู้ด้านเพศศึกษาและอนามัยเจริญพันธุ์ นอกจากนี้ ผู้หญิงที่หลุดจากระบบการศึกษาภายหลังตั้งครรรค์อาจเผชิญกับการเสียโอกาสทางอาชีพและรายได้ที่ลดลงตลอดช่วงชีวิต⁵

31. **ข้อเสนอแนะ** รัฐควรประกันว่าสถานศึกษาปฏิบัติตาม พ.ร.บ. การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นฯ เพื่อให้เด็กนักเรียนที่ตั้งครรภ์สามารถศึกษาต่อในสถาบันเดิมได้ และส่งเสริมให้ผู้หญิงที่ตั้งครรภ์สามารถกลับเข้าในระบบการศึกษาภายหลังคลอด พร้อมทั้งส่งเสริมความเข้าใจเรื่องเพศศึกษา และการเข้าถึงการให้คำปรึกษาและบริการคุมกำเนิดอย่างครอบคลุมทั้งในสถานศึกษาและชุมชน

ผู้หญิงในบริบทจังหวัดชายแดนใต้ (Women in the context of the southern border provinces)

32. เหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ทำให้ผู้หญิงจำนวนมากสูญเสียสามีและหัวหน้าครอบครัว และต้องรับภาระเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง เกิดปัญหาสภาพคล่องทางการเงินและการทำงาน โดยเฉพาะผู้หญิงซึ่งเดิมต้องพึ่งพิงรายได้จากสามีเป็นหลัก รวมถึงได้รับผลกระทบทางจิตใจและทางสังคม เช่น การถูกกดดันจากบุคคลรอบข้างให้แต่งงานใหม่ ส่วนครอบครัวที่มีสมาชิกถูกวิสามัญฆาตกรรมหรือเกี่ยวข้องกับคดีความมั่นคงในพื้นที่จะไม่ได้รับการเยียวยาใด ๆ จากรัฐ ทั้งนี้ กลไกจัดการความขัดแย้งและเหตุการณ์รุนแรงยังขาดองค์ประกอบและการมีส่วนร่วมของผู้หญิง อาทิ คณะพูดคุยสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ได้กำหนดองค์ประกอบผู้แทนจากภาคส่วนอื่น ๆ รวมทั้งผู้แทนที่เป็นผู้หญิง ส่วนนักกิจกรรมทางการเมืองผู้หญิงถูกละเมิดสิทธิจากการถูกติดตามทั้งในพื้นที่ส่วนตัวและสถานศึกษา และถูกเรียกไปให้ข้อมูลภายใต้กฎหมายความมั่นคง

33. **ข้อเสนอแนะ** รัฐควรกำหนดนโยบายเพื่อสนับสนุนให้ผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในพื้นที่ได้รับการช่วยเหลือเยียวยาทั้งด้านการเงิน การฝึกอาชีพ การให้คำปรึกษาด้านสุขภาพจิต การช่วยเหลือเลี้ยงดูบุตร ฯลฯ รวมทั้งปรับปรุงแก้ไขกฎระเบียบการเยียวยา เพื่อให้เด็กกำพร้าและแม่เลี้ยงเดี่ยวที่สามีได้รับผลกระทบจากคดีความมั่นคงในพื้นที่ได้รับการเยียวยาที่เหมาะสม ตลอดจนพิจารณาให้มีสัดส่วนผู้แทนผู้หญิงในกระบวนการสร้างสันติภาพเพิ่มมากขึ้น

⁴ สำนักอนามัยการเจริญพันธุ์ กรมอนามัย, “รายงานเฝ้าระวังการตั้งครรภ์แม่วัยรุ่น พ.ศ. 2567,” สืบค้นจาก https://rh.anamai.moph.go.th/web-upload/7x027006c2abe84e89b5c85b44a692da94/m_magazine/35435/5046/file_download/6be7e9b8d4a4f420f3d6c53e451e2dd3.pdf, เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2568.

⁵ ชัคร เลิศนิทัศน์, “‘แม่วัยรุ่น’ ค่าเสียโอกาสที่แม่เด็กในประเทศไทย,” สืบค้นเมื่อ 18 มีนาคม 2568, <https://tdri.or.th/2023/03/teen-pregnancy/>

34. กลไกการจัดการปัญหาทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อผู้หญิง ยังขาดการมีส่วนร่วมของผู้หญิง ซึ่งอาจทำให้การพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ไม่ได้คำนึงถึงความอ่อนไหวทางเพศ และอาจทำให้ผู้หญิงไม่ได้รับความเป็นธรรม โดยเฉพาะปัญหาที่เกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศและการจัดการเรื่องครอบครัว อาทิ การหย่าร้าง การเลี้ยงดู ปรียาและบุตรหลังจากหย่าร้าง โดยมีหลายกรณีที่มีการทอดทิ้ง ซึ่งแม้จะมีกลไกในลักษณะคณะกรรมการที่มีผู้หญิงเป็นองค์ประกอบสำคัญภายใต้คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด แต่ยังคงขาดสัดส่วนของผู้หญิงในระดับคณะกรรมการหรือระดับผู้ตัดสินใจเชิงนโยบาย

35. **ข้อเสนอแนะ** รัฐควรกำหนดให้มีกลไกแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในระดับท้องถิ่นเป็นการเฉพาะ และให้มีตัวแทนผู้หญิงเพิ่มในคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดและประจำจังหวัด รวมถึงขยายการจัดตั้งศูนย์บริการให้คำปรึกษาเสริมพลังสตรีให้ครอบคลุมพื้นที่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ทุกจังหวัด

36. แม้ว่าจะมีการแก้ไขระเบียบคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยว่าด้วยการสมรส (นิกาห์) บุคคลที่มีอายุต่ำกว่า 17 ปี พ.ศ. 2561 แต่ยังคงไม่สอดคล้องกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งได้มีการปรับแก้โดยกำหนดอายุขั้นต่ำในการหมั้นหรือการสมรสที่อายุ 18 ปี และยังไม่มีการทำความเข้าใจและนำระเบียบนี้ไปปฏิบัติในพื้นที่อย่างจริงจัง และประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องยังมีความรู้ความเข้าใจระเบียบดังกล่าวที่จำกัด ต่อมาในปี 2567 ได้มีการแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์โดยปรับอายุขั้นต่ำที่สามารถหมั้นหรือสมรสได้ไว้ที่ 18 ปี ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อเดือนมกราคม 2568 อย่างไรก็ตาม ยังพบรายงานการสมรสของบุคคลที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปีในพื้นที่อยู่เนือง ๆ ส่วนหนึ่งอาจมาจากจารีตประเพณีและวัฒนธรรมในพื้นที่ที่เห็นว่าการแต่งงานเป็นการแก้ไขปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรหรือการมีพฤติกรรมส่อไปในเชิงชู้สาว แม้ว่ามีหลายประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามได้ปรับอายุขั้นต่ำในการสมรสเป็น 18 ปีแล้ว เพื่อให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล

37. **ข้อเสนอแนะ** รัฐควรปรับแก้อายุขั้นต่ำในการสมรสตามระเบียบคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยว่าด้วยการสมรส (นิกาห์) บุคคลที่มีอายุต่ำกว่า 17 ปี พ.ศ. 2561 ให้สอดคล้องกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ปัจจุบัน มาตรฐานที่กำหนดไว้ในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child: CRC) รวมทั้งแนวกฎหมายและแนวปฏิบัติของประเทศที่นับถือศาสนาอิสลามอื่น นอกจากนั้น ควรประกันให้มีการบังคับใช้ระบียบดังกล่าวเพื่อป้องกันการแต่งงานในวัยเด็กอย่างจริงจัง

ประเด็นท้าทายอื่น ๆ

38. ผู้หญิงในชนบทได้ใช้ประโยชน์และมีรายได้เลี้ยงครอบครัวจากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ ตั้งแต่ชาวประมงพื้นบ้าน ชาวประมงขนาดเล็ก กลุ่มชาติพันธุ์ ชาวไร่ชาวนา ผู้หญิงในสามจังหวัดชายแดนใต้ ดังนั้น เมื่อมีโครงการพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพหรือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ทำให้ผู้หญิงต้องรับภาระที่หนักขึ้นในการหารายได้เพื่อเลี้ยงชีพและดูแลครอบครัว อาทิ ผู้หญิงต้องทำงานเสริมนอกบ้านเพิ่มมากขึ้นควบคู่ไปกับเลี้ยงบุตรเนื่องจากผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ ผู้หญิงส่วนใหญ่ต้องรับผิดชอบต่อการหาน้ำสำหรับบริโภคในครัวเรือนภาวะขาดแคลนน้ำทำให้ผู้หญิงต้องใช้เวลาและเงินในการหาน้ำเข้าสู่ครัวเรือนมากขึ้น ส่งผลต่อฐานะทางการเงินและเวลาในการทำกิจกรรมอย่างอื่น และกรณีเกิดภัยพิบัติเช่นน้ำท่วม ผู้หญิงมักรับหน้าที่หลักในการ

ดูแลอพยพสมาชิกในครอบครัวที่เป็นเด็ก ผู้สูงอายุ หรือคนพิการ แต่แผนและนโยบายด้านการรับมือสถานการณ์ดังกล่าวยังไม่สะท้อนแนวทางการลดผลกระทบต่อเพศภาวะที่แตกต่างกันเป็นการเฉพาะ ประกอบกับยังไม่มีแนวทางการประสานงานระหว่างหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อมและหน่วยงานด้านการส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศอย่างชัดเจน จึงยังเป็นช่องว่างเชิงนโยบายและกลไกสำหรับการจัดการที่คำนึงถึงมิติทางเพศในลักษณะองค์รวม⁶

39. ข้อเสนอแนะ รัฐควรส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้หญิง รวมทั้งบุคคลหลากหลายทางเพศ มีบทบาทร่วมกับผู้ชายในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ และควรบูรณาการแผนและนโยบายด้านการจัดการผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการปรับตัวของประชาชนในภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อลดผลกระทบที่ต่างกันระหว่างเพศ และเน้นการสร้างการมีส่วนร่วมจากผู้หญิงให้ชัดเจนยิ่งขึ้น รวมทั้งสนับสนุนการศึกษาวิจัยเพื่อแสดงความสัมพันธ์ของผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศต่อกลุ่มเพศภาวะที่หลากหลายอย่างเป็นรูปธรรม

40. ระหว่างปี 2565 – 2567 ผู้เสียหายจากอาชญากรรมไซเบอร์ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง (ร้อยละ 64) โดยจำนวนนี้รวมถึงการหลอกลวงให้รักแล้วให้โอนเงินหรือร่วมลงทุน (Romance scams) หรือแบล็กเมลขู่กรรโชกทางเพศ ด้วยการชวนทำกิจกรรมทางเพศผ่านทางออนไลน์ แล้วนำภาพหรือวิดีโอมาขู่เรียกค่าไถ่หรือบีบบังคับให้กระทำการอื่น ๆ (Sextortion)⁷

41. ข้อเสนอแนะ รัฐควรพัฒนากฎหมายและกลไกในการรับแจ้ง แจ้งเตือน และร่วมมือกับแพลตฟอร์มและสถาบันทางการเงินให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเฝ้าระวังและจัดการกับบัญชีผู้ใช้งานที่ก่ออาชญากรรมไซเบอร์อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนแสวงหาความร่วมมือระหว่างประเทศในระดับต่าง ๆ และบริษัทข้ามชาติในการป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรมไซเบอร์ รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนมี Digital literacy และ AI literacy เพื่อให้รู้เท่าทันการหลอกลวง

⁶ กรรณิการ์ ธรรมพานิชวงศ์, ภาวินญ์ เกลิงศรี, กัญญากัด เกาศรี และ ภาทรี วิฑูรชาติ, “Gender Analysis for Climate Policy in Thailand with focus on the Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning (ONEP),” Thailand Development Research Institute (TDRI), 2565, สืบค้นจาก https://tdri.or.th/wp-content/uploads/2024/01/2022_08_Gender-Analysis-for-Climate-Policy-in-Thailand-with-focus-on-ONEP-1.pdf, เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2568.

⁷ฐานเศรษฐกิจ, “ทางสถิติหลอกลวงออนไลน์ 3 ปี 7.7 แสนคดี ที่มีจากเงินคนไทย 7 หมื่นล้าน,” สืบค้นจาก <https://www.thansettakij.com/business/economy/616695>, เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2568 และ Thai PBS, “รู้เท่าทัน Romance Scam ลวงรักออนไลน์ หลอกให้โอนเงิน,” สืบค้นจาก <https://www.thaipbs.or.th/now/content/1927>, เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2568.